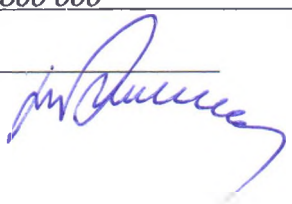


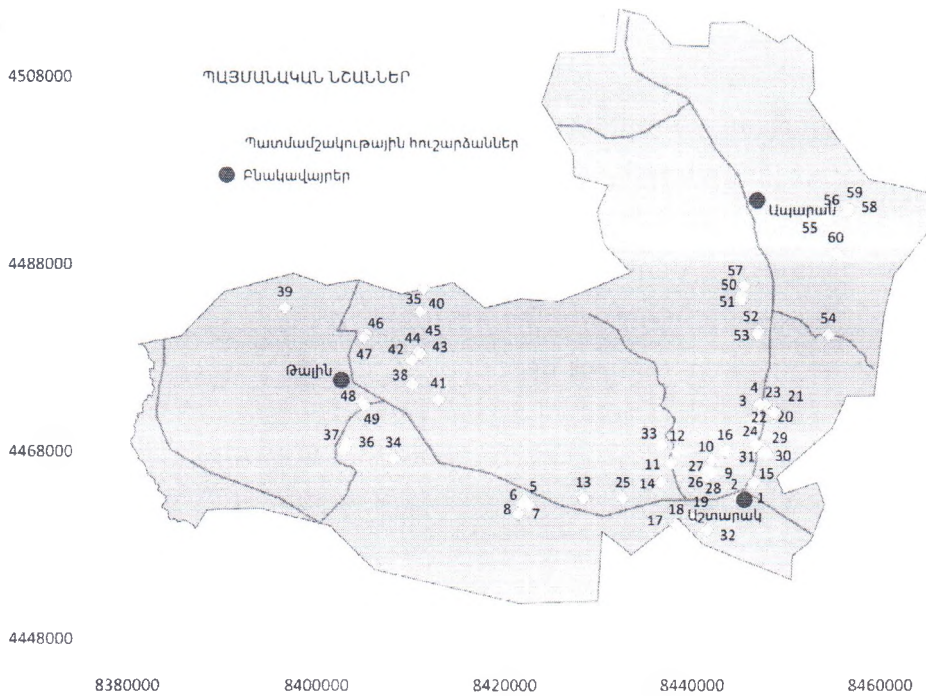
ԸՆԹԱՑԻԿ ՀԱՇՎԵՏՎՈՒԹՅՈՒՆ

ԳԻՏԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱՐ ՏՐԱՄԱԴՐՎՈՂ
ՆԵՐԲՈՒՀԱԿԱՆ ԴՐԱՄԱՇՆՈՐԶԻ ՇՐՋԱՆԱԿՈՒՄ ԻՐԱԿԱՆԱՑՎՈՂ ԹԵՄԱՅԻ

1. Թեմայի վերնագիրը. Արագածոտնի մարզի տարածքային-ռեկրեացիոն ներուժը
և զբոսաշրջային ռեսուրսների գնահատումը:
2. Ծածկագիրը. 01-SCI-2022
3. Թեմայի իրականացման համար տրամադրվող ֆինանսական աջակցության
գումարների օգտագործման մասին պայմանագիր. N ShSU01-SCI-2022, « »
2022 թ.
4. Հաշվետու ժամանակահատվածը. « 01 » դեկտեմբեր 2022 թ.-ից « 31 » մայիս
2023 թ.
5. Կազմակերպության անվանումը, որտեղ իրականացվում է թեման. Շիրակի
Մ.Նալբանդյանի անվան պետական համալսարան
6. Թեմայի ղեկավարի
ազգանունը, անունը, հայրանունը. Մարտիրոսյան Լևոն Մովսեսի
հեռախոսը. 055 77 03 99
Էլեկտրոնային փոստի հասցեն. mlevon2003@mail.ru
7. Հաշվետու ժամանակահատվածում թեմայի իրականացման համար
հատկացված ֆինանսական միջոցները. 1 800 000 ՀՀ դրամ
8. Թեմայի ղեկավարի ստորագրությունը. 

« 21 » հունիսի 2023 թ.

Ֆնույթյան և մասնավորապես երկրաբանական հուշարձանների գնահատման յուրահատուկ մեթոդիկա է առաջարկել Մ. Դ. Շարիգինը[3]: Վերջինս առաջարկում է ուղեկրեացիոն ներուժի գնահատման բանաձև, որը թույլ է տալիս գնահատել նաև տարածքի երկրաբանական-գեոմորֆոլոգիական առանձնահատկությունները, ջրաբանական, կլիմայական և կենսաբանական ցուցանիշները:



Նկ. 2 Արագածոտնի առավել հայտնի և կարևոր պատմամշակութային հուշարձանների տեղաբաշխումը (ըստ հավելված 1-ի):

Արագածոտնի մարզը զբաղեցնում է Արարատյան ֆիզիկա-աշխարհագրական շրջանի հյուսիսարևմտյան մասը (950 մ-ից մինչև 4090 մ բացարձակ բարձրությունները)՝ Արագածի լեռնազանգվածի, Փամբակի, Ծաղկունյաց լեռնաշղթաների լանջերն ու լեռնաձյուղերը, Ապարանի դաշտը, Թալինի սարավանդը, Արտենի Իրինդ, Ծաղկասար ու այլ հրաբխային կոներով և Քասախի վերին ու միջին հոսանքների ավազանը:



Նկ. 3: Արագածոտնի առավել հայտնի հուշարձաններից մեկը՝ Օշականի կամուրջը Քասախ գետի վրա: XVIII դար:

Տիրապետում է կտրտված նախալեռնային, ու լեռնային մակերևույթը, ռելիեֆի հրաբխային ու էրոզիոն ձևերը: Փամբակի ու Սպիտակի լեռնանցքերով մարզը կապվում է Լոռու մարզին: Արագածոտնի մարզում են գտնվում Հայաստանի Հանրապետության ամենաբարձր զագաթ Արագածը (4090 մ.) և Ծաղկասար (2219 մ.), Իրինդ (2050 մ.), Արտենի (2047 մ.) հանգած հրաբուխները:

Պատմաաշխարհագրական առումով Արագածոտնը մտել է Մեծ Հայքի Այրարատ նահանգի մեջ: Երբեմն այն կոչվել է նաև Ոտն Արագածո: Պատմական Արագածոտնը զբաղեցրել է ավելի մեծ տարածք, քան ներկայիս համանուն մարզը և ունեցել է մեծ նշանակություն պատմական Հայաստանի համար: Այստեղ են գտնվել Հայաստանի Արմավիրը և Վաղարշապատը մայրաքաղաքներ¹ [էջ 379]: Արագածոտնում է Վարդգեսավան բնակավայրը, որը Վաղարշակ Ա թագավորի օրոք (117-140) վերանվանվել է Վաղարշապատ՝ դառնալով Մեծ Հայքի մայրաքաղաքը: Միջին դարերում Արագածոտնի հյուսիսային մասը կոչվել է Ամբերդ գավառ՝ համանուն ամրոցի անունով: IX-XI դդ այն պատկանել է Պահլավունիներին:

Հարուստ պատմական անցյալից Արագածոտնի ներկայիս տարածքը ստացել է հարուստ պատմամշակութային ժառանգություն: Այժմ մարզի տարածքում հաշվառված է 1796 հուշարձան, որից շուրջ 400-ը գտնվում է պետական պահպանության տակ:²

¹ Հակոբյան Թ. Խ. և ուրիշներ Հայաստանի և հարակից շրջանների տեղանունների բառարան, Երևան, ԵՊՀ հրատ. , 2001, հ 1, 992 էջ:

² <https://armland.am/hy/armenia-am/armenia-regions-am/>

Արագածոտնի մարզի պատմամշակութային հուշարձանների քարտեզագրման նպատակով, ելակետային նյութ է հանդիսացել ՀՀ Կառավարության կողմից հաստատված հուշարձանների ցանկը:

Հաշվետու ժամանակահատվածում մեր կողմից իրականացվել է նաև մարզի հուշարձանների քարտեզագրում: Քարտեզագրական աշխատանքները տարվել են Surfer 21 ծրագրային միջավայրում: Հուշարձանների կոորդինատական հիմքը վերցվել է տվյալների բաց շտեմարան հանդիսացող Google Earth ծրագրից: Հուշարձանների կետերն իրենց կոորդինատներով .kml ֆորմատով մուտքագրվել են Surfer միջավայր, որտեղ տեղի ունեցել քարտեզագրական համապատասխան շերտի ստեղծումը .shp ֆորմատով: Իրականացվել է կետերի կոորդինատային համակարգի վերափոխում՝ WGS-84-ից դեպի Gauss-Kruger, ինչը հնարավորություն է տվել համատեղել պատմամշակութային հուշարձանների թեմատիկ շերտը, գոյություն ունեցող քարտեզագրական թվային հիմքի հետ: Իրականացվել է պայմանական նշանների ընտրություն, և որպես վերջնարդյունք կազմվել է Արագածոտնի մարզի պատմամշակութային հուշարձանների քարտեզը:

Ջրոսաշրջության զարգացման ինչպես նաև զբոսաշրջային ենթակառուցվածքների զարգացման համար անհրաժեշտ է ուսումնասիրել նաև մարզի առանձին տարածաշրջանների զբոսաշրջային օբյեկտներով, տվյալ դեպքում պատմամշակութային հուշարձաններով հազեցվածության աստիճանը: Այս ցուցանիշը ստանալու համար մեր կողմից օգտագործվել է Ե. Ն. Կորչևսկայայի բանաձևը:³

$$H = \frac{K}{S}$$

որտեղ H -հուշարձաններով հազեցվածությունն է, K -միավոր տարածքում հուշարձանների թիվը, S - միավոր տարածքի մակերեսը: Ստորև, աղյուսակ1-ում ներկայացված է հուշարձանների հազեցվածությունը ըստ Արագածոտնի մարզի երեք տարածաշրջանների:

Աղյուսակի տվյալները ցույց են տալիս որ պատմամշակութային հուշարձաններով առավել հազեցված է Աշտարակի տարածաշրջանը, որ գնահատվում է, որպես առավելագույն հազեցվածություն:

³ Карчевская Е. Н. Развитие туристско-рекреационной деятельности в экологически проблемном регионе (на примере Гомельской области). // Псковский регионологический журнал. 2009. № 7. С. 110-117.

№	Տարածաշրջան	Տարածաշրջանի մակերեսը (կմ ²)	Հուշարձան (հատ)	Հուշարձանների խտությունը (հատ/կմ ²)
1	Աշտարակ	663	956	1,4
2	Ապարան	804	130	0,2
3	Թալին	1288	710	0,5
Ընդամենը		2755	1796	-

Աղյուսակ 1: Արագածոտնի մարզի պատմամշակութային հուշարձանների հազեցվածության գնահատման արդյունքները:

Հուշարձաններով առավել թույլ է հազեցված Ապարանի տարածաշրջանը, որի պատճառը բնակեցվածության նոսր բնույթն է, քանի որ տարածաշրջանի միջին բարձրությունը անցնում է 1800մ-ից, իսկ հյուսիսային շրջանները բնակեցված են առավել նոսր (1900մ և ավելի):

Որակական գնահատականը	Հազեցվածության գործակիցը
Առավելագույն	0,7-1,0
Միջինից բարձր	0,5-0,7
Միջինից ցածր	0,3-0,5
Նվազագույն	Մինչև 0,3

Աղյուսակ 2: Հազեցվածության որակական գնահատման սանդղակ:



Նկ. 4: Ամբերդի կիրճը, երկրաբանական հուշարձան, որը հանդիսանում է գեոտուրիզմի կարևոր օբյեկտ⁴:

⁴ Ամբերդի կիրճի մասին առավել մանրամասն տես. Бальян С. П. Структурная геоморфология Армянского нагорья и окаймляющих областей [1, էջ 223].

Բնակավայրը	Հուշարձանի տեսակը	Կառուցման ժամանակը (A)	Բայ	Հուշարձանի վիճակը (K)	Գործ	Զբոսաշրջային ենթակառուցվածքը (B)	Բայ	Ճանապարհի վիճակը (K')	Գործ	Ընդամենը
Դաշտադեմ	Ամրոց Քաղենի	VII-XIX դդ	1	Միջինից վատ պահպ.	0.25	Բացակայում են	1	լավ	0.4	0.5
Արուճ	Եկեղեցի Մբ Գրիգոր	VII դ	2	Միջին պահպ.	0.3	Էքսկուրս ծառ.*	-	լավ	0.4	0.24
Աղձք	Դամբարան	IV դ	3	Միջին պահպ.	0.3	Բացակայում են	1	Միջին ից լավ	0.3	0.57
Սաղմոսավան	Վանական Համալիր Սաղմոսավանք	XIII դ	1.5	Միջինից պահպ.	0.3	Էքսկուրս ծառ.	4	Միջին ից լավ	0.3	1.33
Ագարակի	Ժայռափոր և քարափոր կառույցներ	մ.թ.ա. III հզ. սկիզբ	4	Լավ պահպ.	0.4	Էքսկուրս ծառ.*	-	Միջին	0.2	0.32

Աղյուսակ 3: Հուշարձանների գնահատման աղյուսակ:

Մեր կողմից իրականացված հետազոտական աշխատանքների ընթացքում իրականացվել է նաև հուշարձանների ռեկրեացիոն գնահատում: Այդ նպատակով առանձնացվել են 5 տարբեր տիպի հուշարձաններ:

Նկատի ունենալով հուշարձանների մեծ քանակությունը, հաշվետու ժամանակահատվածում մեր կողմից, որպես օրինակ գնահատվել են հինգ առավել հայտնի և զբոսաշրջիկների կողմից այցելվող հուշարձաններ:

Գնահատման սանդղակ			
A	B	K	K ₁
1,0	1,0	0,1	0,1
2,0	2,0	0,2	0,2
3,0	3,0	0,3	0,3
4,0	4,0	0,4	0,4

Աղյուսակ 4: Գնահատման սանդղակ:

Հուշարձանների գնահատումը իրականացվել է հետևյալ ցուցանիշների հիման վրա.

1. Հուշարձանի հնությունը (կառուցման ժամանակը)
2. Հուշարձանի պահպանվածության վիճակը
3. Ենթակառուցվածքների առկայությունը
4. Ճանապարհի վիճակը (մատչելիությունը)

Հուշարձանների պահպանվածության վիճակը գնահատվել է երեք որակական աստիճանով. Վատ պահպանված, միջին պահպանվածության և լավ պահպանված: Ընդհանուր առմամբ կարելի է ասել, որ համեմատաբար լավ են պահպանված նոր և նորագույն շրջանների հուշարձանները: Որպես կանոն, հին և մասամբ միջնադարյան շրջանի հուշարձանները պահպանված են ավելի վատ և դրանք երբեմն չունեն դիտողական արժեք:

Նկատի ունենալով այս հանգամանքը, ՊՄ հուշարձանի պահպանվածության գնահատման համար կիրառվել է գործակից (K): Ընդ որում այս գործակիցը կիրառվել է միայն հուշարձանի հնության գնահատման բալի հետ:

Հուշարձանի զբոսաշրջային արժեքը հասկանալու համար կարևոր է նաև զբոսաշրջային ենթակառուցվածքների առկայությունը: Սույն հետազոտության ժամանակ մեր կողմից որպես ցուցանիշ ընտրվել է ճանապարհի որակը և էքսկուրսիոն ծառայության առկայությունը: Գնահատումը կատարվել է բալային համակարգով: Որակական առումով ճանապարհները գնահատվել են, լավ, միջինից լավ և վատ:⁵ Մեր կողմից գնահատումն կատարվել է հետևյալ բանաձևով.

$$R=(A \times K+B) \times K_1$$

որտեղ R- զբոսաշրջային արժեքն է, A-հնության բալը, K-պահպանվածությունը, B-ենթակառուցվածքի գնահատման բալը իսկ K₁-մատչելիության գործակիցը:

Բանաձևից պարզ է դառնում, որ վերջնական բալային արժեքը ստացվում է մատչելիության գործակցի կիրառումից հետո:

⁵ Գնահատման համար որպես ցուցանիշ վերցվել է նաև ճանապարհի բացակայությունը, որի բալային արժեքը 0 է: Արագածոտնի պայմաններում բոլոր հուշարձանները ունեցել են լավ,թե վատ ճանապարհներ, այդ պատճառով այս ցուցանիշի 0 բալով հաշվարկ չի կատարվել:

Բալային սանդղակն ունի հետևյալ տեսքը. նվազագույնը՝ 1 միավոր, առավելագույնը՝ 4 միավոր: Գործակիցների սանդղակը՝ նվազագույն արժեքը՝ 0.1, առավելագույնը՝ 0.4:

Կատարված հաշվարկների հիման վրա կարելի է ասել, որ ընտրված հուշարձաններից առավել բարձր ցուցանիշ է ստացել Սաղմոսավանքը, ինչը վկայում է հուշարձանի զբոսաշրջային մեծ արժեքի մասին: Բավականին բարձր ցուցանիշ է հավաքել նաև Դաշտադեմի (Քաղենիի) ամրոցը, որի վերակառուցման և ենթակառուցվածքների զարգացման դեպքում այն կարող է ունենալ մարզի ՊՄ հուշարձանների ամենաբարձր արժեքը:

Առաջարկող մեթոդիկայով կարող է իրականացվել ցանկացած այլ հուշարձանի զբոսաշրջային գնահատում:

Հաշվետու ժամանակահատվածի երկրորդ փուլում, մեր կողմից իրականացվել է Արագածոտնի մարզի հյուրանոցային համալիրի և տրանսպորտային համակարգի հետազոտություն՝ զբոսաշրջային տեսանկյունից:

Արագածոտնի մարզը իր աշխարհագրական դիրքի, ինքնատիպ բնական ռեսուրսների, հարուստ պատմամշակութային արժեքների շնորհիվ համարվում է Հայաստանի արագ զարգացող զբոսաշրջության կենտրոններից մեկը: Դեռևս Խորհրդային տարիներին գործել են Աշտարակի, Ապարանի և Թալինի էքսկուրսիոն բյուրոները, որոնք, համաձայն նախօրոք հաստատված աշխատանքային պլանների, իրականացրել են զբոսաշրջային բազմազան երթուղիներ:

Արագածոտնի մարզ զբոսաշրջիկներ էին ժամանում ԽՍՀՄ բազմաթիվ քաղաքներից: Այդ ընթացքում մարզում ձևավորվել էր զբոսաշրջիկների սպասարկման զարգացած ենթակառուցվածք: Արագածոտնի տարածքով անցել են 2 համամիութենական և բազմաթիվ պայմանագրային երթուղիներ: Այդ տարիներին առանձնապես մեծ պահանջարկ էր վայելում մշակութային զբոսաշրջությունը:

Ներկայումս Արագածոտնի մարզի տարածքում նկատվում է զբոսաշրջության զարգացման բավականին բարձր տեմպ: Կառուցվում են նոր հյուրանոցներ, հյուրատներ, սպասարկման օբյեկտներ, բարեկարգվում են դեպի պատմամշակութային հուշարձաններ տանող ճանապարհները: Նկատի ունենալով այս հանգամանքը մեր կողմից նպատակ է դրվել հետազոտել մարզի հյուրանոցային համալիրը, քանի որ այն զբոսաշրջային ենթակառուցվածքների կարևոր բաղադրիչն է:

Ընդհանրապես զբոսաշրջության զարգացման մակարդակը ցույց տվող գլխավոր ցուցանիշներից է տվյալ տարածքում իրացված զբոսաշրջային ծառայությունների որակական և քանակական բնութագիրը: [1, էջ 211]:

Մեր կողմից կատարված հետազոտությունը նպատակ է ունեցել բացահայտել երկու կարևոր գործոնների առանձնահատկությունը Արագածոտնի մարզում: Դրանցից առաջինը զբոսաշրջիկների հոսքի քանակական բնութագիրն է, իսկ երկրորդը՝ զբոսաշրջային ենթակառուցվածքի զարգացման մակարդակը:

Ըստ 2022 թվականի տվյալների, Booking.com հարթակում գրանցված է Արագածոտնի մարզի տարածքում գործող 32 հյուրանոց և հյուրատուն, որոնք կարող են ընդունել և սպասարկել զբոսաշրջիկներին՝ իրականացնելով դրա համար անհրաժեշտ որոշակի ծառայությունները [3]: Համեմատելով այս տվյալները 2000թ. տվյալների հետ, կարող են ասել, որ հյարանոցային համալիրը քանակական առումով աճել է ավելի քան 10 անգամ: Եթե 2000թ. Մարզի տարածքում գործող 3 հյուրանոցները (Աշտարակ, Թալին, Ապարան) միասին կարող էին ընդունել մինչև 100 զբոսաշրջիկ, ներկայումս մարզի հյուրանոցային համալիրը միաժամանակ կարող է ընդունել ու սպասարկել մոտ 500 զբոսաշրջիկ: Այսպիսով կարող ենք ասել, որ ավելի քան 20 տարվա ընթացքում հյուրանոցային տեղերի թիվը ավելացել է մոտավորապես 5 անգամ, ինչը վկայում է մարզում զբոսաշրջային համալիրի զարգացման բարձր տեմպերների մասին:

Արագածոտնի մարզում զբոսաշրջության և մասնավորապես հյուրընկալման ծառայությունների աճը երևում է ևս մեկ ցուցանիշից, որը մենք ուսումնասիրեցինք նույն «Booking» հարթակում: Ներկայումս մեծա արագությամբ աճում է օրավարձով տրվող բնակարանների և առանձնատների թիվը: Ի տարբերություն Երևանի և Գյումրու, որտեղ գերակաշռում են արավարձով ոչ մեծ բնակարանները, Արագածոտնի մարզում գերակշռում են սեփական առանձնատները: Դրանց գերակշիռ մասը գտնվում է Աշտարակ քաղաքում և մարզկենտրոնից ոչ հեռու գտնվող գյուղական բնակավայրերում (Օշական, Ոսկեվազ, Բյուրական, Ագարակ, Փարպի, Կարբի և այլն): Ընդ որում 2000թ. մարզի տարածքում զբոսաշրջիկներին առաջարկվող օրավարձով բնակարաններ և առանձնատներ չեն եղել:

Զարգացման նման բարձր տեմպերի շարունակվելու դեպքում Արագածոտնի մարզը կարող են դառնալ Հայաստանի խոշոր զբոսաշրջային տարածաշրջաններից մեկը:

Ըստ 2022թ. տվյալների Արագածոտնի մարզ այցելած զբոսաշրջիկների մոտավոր թիվը կազմել է 40հզ., ապա կարելի է ասել, որ մարզի հյուրանոցային համալիրը աշխատել է բավականին մեծ ծանրաբեռնվածությամբ: Իտարբերություն հարևան Շիրակի մարզի, Արագածոտնի զբոսաշրջային սեզոնը զգալիորեն երկար է, պայմանավորված եղանակային բարենպաստ պայմաններով: Վերջինս տևում է ավելի քան 7 ամիս, ինչը առավել

Աղյուսակ 5: Արագածոտնի մարզի հյուրանոցները և հյուրատները ըստ Booking.com հարթակի (2022թ.)

Հյուրանոցի անվանումը ⁶		Բնակավայրը	Հյուրանոցի կարգը (աստղ)	Էքոլոգիկական ծախսեր
1	Ashtarak Garden GuestHouse	Աշտարակ	3	+
2	Ashtarak Villa on Riverside	Աշտարակ	3	+
3	Yeganyans Guest House and Wine Yard	Աշտարակ	-	+
4	Noosh guesthouse	Աշտարակ	-	-
5	Ashtarak-2 Lux Apartment	Աշտարակ	-	-
6	My Family Guesthouse	Աշտարակ	-	-
7	Luxury Guest House 29	Աշտարակ	-	-
8	Eco-Resort Lorret	Աշտարակ	3	-
9	Dream garden	Կարբի	-	+
10	Yellow Guest House	Փարպի	-	-
11	Rest house	Փարպի	-	-
12	Villa Mimi	Բազմադրյուր	-	-
13	Im Tun	Ոսկեվազ	-	-
14	Voskevaz guest house	Ոսկեվազ	-	-
15	Voskevaz Rest	Ոսկեվազ	-	-
16	Gallery Villa	Օշական	-	-
17	House near Yerevan	Օշական	-	-
18	Mount Aragats	Բյուրական	3	-
19	Seva Vegetarian Guesthouse in Byurakan	Բյուրական	-	-
20	B&B Byurakan-Vanush	Բյուրական	-	-
21	Old Byurakan Gouest House	Բյուրական	-	-
21	Sweet Home in Byurakan	Բյուրական	-	-
22	The House	Բյուրական	-	-
23	Byurakan Guesthouse	Բյուրական	-	-
24	Հայ -Եզդիական մշակութային խաչմերուկ	Արագած	-	-
25	Hotel «Aragac»	Արագած	-	-
26	Ureni Hotel	Քասախ	-	-
27	GMG grand hotel	Քասախ	-	-
28	Javaxk 1	Քասախ	-	-
29	Alpine Guesthouse	Ապարան	-	-
30	Noosh guesthouse	Աշնակ	-	-
31	Toneh Guest House and Gastro-yard	Լեոնարոտ	-	-
32	Lernarot	Լեոնարոտ	-	-

⁶ Հյուրանոցների անվանումները ներկայացված են ըստ Booking.com կայքի:

մեծ եկամտաբերություն է ապահովում մարզի հյուրանոցների և սպասարկման այլ օբյեկտների համար: Տարվա մնացած 5 ամիսներին հյուրանոցները և հյուրատները գործում են թերթեոնված: Զբոսաշրջային ենթակառուցվածքների եկամտաբերությունը ապահովելու աշխատանքային նվազագույն ժամանակահատվածը կազմում է ոչ պակաս, քան 90 օր [2, էջ 67]:

Արագածոտնի մարզում զբոսաշրջիկների անցկացրած օրերի վերլուծությունը թույլ է տալիս ասելու, որ դրանց 95 %-ը մարզի հյուրանոցներում գիշերել է ընդամենը 1 օր, ինչը նվազեցնում է հյուրանոցային համալիրի արդյունավետությունը: Սրանից կարելի է եզրակացնել, որ Արագածոտնի մարզն ունի մեծ տրանզիտային նշանակություն:

Ընդհանրացնելով կարելի է ասել, որ Արագածոտնի մարզում զբոսաշրջությունը բնութագրվում է որպես դինամիկ զարգացող ճյուղ:

Մարզի զբոսաշրջային համալիրի գնահատման համար, մեր կողմից իրականացվել են հաշվարկներ տուրօրերի վերաբերյալ: Հաշվարկների կատարվել են հետևյալ բանաձևով.

$$T_{\text{օր}} = A \times D$$

որտեղ **T**- տուրօրերի թիվն է (մարդ/օր), **A**- զբոսաշրջիկների թիվը (մարդ), **D**միջ - տվյալ ռեզիդնում զբոսաշրջիկների մնացած օրերի միջին թիվը:

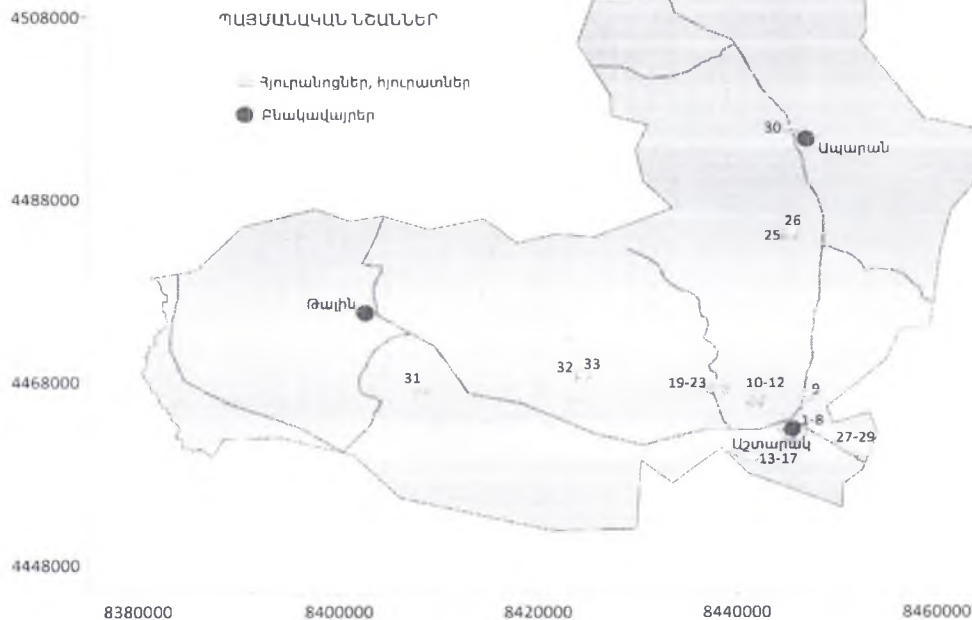
Համեմատական վերլուծություն իրականացնելու համար հաշվարկվել ենք նաև Արագածոտնին հարևան ևս երկու մարզերի ցուցանիշները:

Ըստ հաշվարկների տուրօրերի առավել մեծ ցուցանիշ գրանցվել է Կոտայքի մարզում, որը պայմանավորված է լավ զարգացած զբոսաշրջային ենթակառուցվածքներով ինչպես նաև Ծաղկաձոր, Բջնի, Հանքավան, Աղվերան ռեկրեացիոն հանգստի գոտիներով: Հենց այս գոտիներն էլ ապահովում են հյուրանոցների բազմօրյա ծանրաբեռնվածություն:

Չնայած Արագածոտնի մարզ այցելած զբոսաշրջիկների թվի աճին տուրօրերի թիվը այստեղ անհամեմատ ցածր է, ինչը պայմանավորված է մարզի մայրաքաղաք Երևանին մոտ գտնվելով: Այստեղ գերակշռում են առանց գիշերակացի տուրերը: Ի տարբերություն Կոտայքի մարզի, որտեղ զբոսաշրջիկները միջինը մնում են երեք գիշեր, Արագածոտնի մարզ այցելած զբոսաշրջային խմբերի 90%-ը վերադառնում է Երևան:

№	Մարզ	Զբոսաշրջիկների թիվը (մարդ)	Զբոսաշրջիկների մնացած օրերի միջին թիվը (օր) :	Տուրօրերի քանակը (մարդ/օր)
1	Շիրակ	60 000	1	60 000
2	Կոտայք	140 000	3	420 000
3	Տավուշ	40 000	1	40 000

Աղյուսակ 6: Տուրօրերի հաշվարկի տվյալները:



Նկ. 5: Հյուրանոցների տեղադիրքը մարզի տարածքում:

Արագածոտնի մարզի տարածքով են անցնում հանրապետական նշանակություն ունեցող 3 ավտո խճուղիները՝ Երևան – Աշտարակ – Թալին – Գյումրի, Երևան – Աշտարակ – Սպիտակ և Երևան – Արմավիր – Քարակերտ – Գյումրի: Մարզի տարածքը հատում է նաև Հայաստանի Հանրապետության գլխավոր երկաթուղին (միայն արևմտյան հատվածով և մարզի տնտեսական զարգացման վրա էական ազդեցություն չի թողնում):

Այս առումով առանձնապես կարևոր նշանակություն ունի «Հյուսիս-հարավ» միջազգային ավտոմայրուղին, որի շահագործումով մարզի տնտեսական և մասնավորապես զբոսաշրջային-ռեկրեացիոն համալիրը կունենա զարգացման լավ նախադրյալ:

Ներկայումս մարզի տարածքով անցնող համապետական, պետական և մարզային նշանակության ավտոճանապարհների ընդհանուր երկարությունը կազմում է 693կմ:^{7*}, էջ՝ 380]: Ճանապարհային ցանցի խտությունը՝ 0,251կմ/կմ²: Այս ցուցանիշը մոտ է հանրապետական միջինին (0,256կմ/կմ²): Ճանապարհային ցանցի նման խտությունը թույլ է տալիս զբոսաշրջային այցելություններ իրականացնել նույնիսկ ամենահեռավոր բնակավայրերում գտնվող հուշարձաններ:

⁷ Պողոսյան Ա.Ն. Հայաստանի Հանրապետության տնտեսական և սոցիալական աշխարհագրություն, Երևան, ԵՊՀ հրատ., 2022թ., 546էջ:

Ճանապարհատրանսպորտային քարտեզի և պատմամշակութային հուշարձանների տեղադիրքի համադրումը ցույց տվեց, որ զբոսաշրջային առավել մեծ հետաքրքրություն առաջացնող հուշարձանները տեղաբաշխված են հիմնականում երկու «Հյուսիս-հարավ» և Երևան-Ապարան-Սպիտակ ավտոմայրուղիների երկարությամբ, որը նպաստավոր է զբոսաշրջային մատչելիության տեսանկյունից:

«Հյուսիս-հարավ» մայրուղու երկարությամբ տարածվող հուշարձանների 70%-ը գտնվում է մայրուղուց մինչև 3կմ հեռավորության վրա, ընդ որում դրանց մեծ մասը ամուր ծածկով ճանապարհներ են ինչը ապահովում է մեծ մատչելիություն և նպաստավոր է զբոսաշրջության համար: Թալինի տարածաշրջաններում ավտոմայրուղուց բավականին հեռու գտնվող հուշարձանները տեղաբաշխված են Մաստարայի ենթաշրջանում, որտեղ Մաստարա-Գառնահովիտ հեռավորությունը հասնում է 11կմ-ի (տևողությունը 18 րոպե): Համեմատաբար հեռու են գտնվում Դաշտադեմի ամրոցը և Թալինի տարածաշրջանի մի քանի հուշարձաններ ևս:

Մայրուղուց զգալի հեռավորություն ունեն Դդերի վանական համալիրը, ինչպես նաև Աշտարակի տարածաշրջանի Կոշի զբոսաշրջային օբյեկտները (Մբ. Ստեփանոս եկեղեցին գտնվում է մայրուղուց 4կմ. հեռավորության վրա):

Ավելի հարմար է տեղադիրք ունեն M3 Երևան-Ապարան-Վանաձոր ավտոմայրուղու երկարությամբ գտնվող հուշարձանները: Դրանք մեծ մասամբ գտնվում են մայրուղուց մինչև 2կմ հեռավորության վրա: Մայրուղուց համեմատաբար հեռու է գտնվում ծաղկեվանքը, որին հասնելու համար զբոսաշրջիկները, գլխավոր ճանապարհից պետք է շեղվեն ավելի քան 10կմ:



Նկ. 6: Կոշի Մբ. Ստեփանոս եկեղեցի: Լուսանկարը Լ.Մարտիրոսյանի



Նկ. 7: Դաշտադեմի ամրոցի միջնաբերդը: Լուսանկարը՝ Վ. Աբրահամյանի:

Համեմատաբար քիչ հուշարձաններ կան մարզի տարածքով անցնող երրորդ մայրուղու՝ Երևան-Արմավիր-Գյումրի երկաթուղյամբ: Ծայրամասային դիրքի պատճառով, մարզի համար երկաթուղին առայժմ չունի կարևոր նշանակություն:

ՀԵՏԱԶՈՏՄԱՆ ԱՐԴՅՈՒՆՔՆԵՐԸ

Հաշվետու ժամանակահատվածում իրականացված հետազոտական աշխատանքների արդյունքում, կազմվել է Արագածոտնի մարզի հետևյալ խոշորամասշտաբ քարտեզներ (Մ 1:100 000).

1. Արագածոտնի բնության հուշարձանների քարտեզ
2. Արագածոտնի առավել հայտնի պատմամշակութային հուշարձանների տեղաբաշխման քարտեզ (ըստ հավելված 1-ի):
3. Արագածոտնի հյուրանոցների տեղաբաշխման քարտեզ:

Արագածոտնի մարզում մեծ թվով հուշարձաններ քիչ հայտնի են, որի պատճառով չեն ընդգրկված զբոսաշրջային երթուղիներում: Դրանց գնահատման արդյունքում ստացվել են միջին և միջինից բարձր ցուցանիշները, ինչը վկայում է հուշարձանների վերականգնման և ենթակառուցվածքների զարգացման մասին:

Մարզի տարածքում առկա են բնության բազմաթիվ հուշարձաններ, որոնց նպատակային օգտագործումը, պահպանությունը և հանրայնացումը առավել բազմազան կդարձնի զբոսաշրջության և ռեկրեացիայի հնարավորությունները: Հուշարձաններով առավել մեծ հազեցվածությամբ առանձնանում է Աշտարակի տարածաշրջանը ինչը պայմանավորված է հարուստ պատմական անցյալով, ինչպես նաև հուշարձանների պահպանության գործի լավ կազմակերպվածությամբ: Առավել մեծ թվով ՊՄ և բնության հուշարձանների ընդգրկումը զբոսաշրջային երթուղիներում կբարձրացնի Արագածոտնի մարզի դերն ու նշանակությունը Հայաստանի զբոսաշրջային համալիրում, ինչպես նաև կդառնա կայուն զարգացման հիմք:

Հաշվետու ժամանակահատվածում կատարված հետազոտական աշխատանքները կատարվել են ամբողջովին և լիարժեքորեն: Դրանք ամփոփվել են երկու գիտական հոդվածներում.

1. «Արագածոտնի մարզի բնության և պատմամշակութային հուշարձանների ռեկրեացիոն գնահատումը»:
2. Զբոսաշրջային ենթակառուցվածքները Արագածոտնի մարզում և դրա զարգացման հեռանկարները:

Հոդվածները հանձնվելու են Շիրակի պետական համալսարանի գիտական տեղեկագրին հրապարակման համար:

Գ Ր Ա Վ Ա Ն Ու Թ Յ Ու Ն

1. Бальян С. П. Структурная геоморфология Армянского нагорья и окаймляющих областей. Издательство ЕГУ, Ереван, 1969 г., 397 стр.
2. Колотова Е.В. Рекреационное ресурсоведение, М. РМАТ, 1996г. 140 с.
3. Шарьгин М. Д. Природно-ресурсный потенциал и его оценка. // Эколого-экономические районы. Пермь, 1995, - с. 108-118.
- 4.
5. ՀՀ կառավարության կողմից հաստատված բնության հուշարձանների ցանկ <https://www.arlis.am/documentview.aspx?docid=108879> 31.01.23
6. ՀՀ կառավարության կողմից հաստատված պատմամշակութային հուշարձանների ցանկ <https://www.arlis.am/documentview.aspx?docID=55737> 31.01.23

Հավելված 1: Արագածոտնի մարզի պատմամշակութային հուշարձանների ցուցակ:

№	Բնակավայր	Պատմամշակութային կոթող	Թվագրություն	Հայտնիությունը
Աշտարակի տարածաշրջան				
1	Աշտարակ	Սբ. Մարինե եկեղեցին,	1281 թ	Հայտնի
2	Աշտարակ	Քասաղի եռակամար կամուրջ	1664 թ	Ոչ այնքան հայտնի
3	Արտաշավան	Ս. Ամենափրկիչ եկեղեցի	7-րդ դար	Հայտնի
4	Արտաշավան	Հայոց այբուբենի հուշարձան	-	Առավել հայտնի
5	Արուճ	Սուրբ Գրիգոր (Արուճի կաթողիկե) եկեղեցի	V-VII դդ	Առավել հայտնի
6	Արուճ	Սուրբ Աստվածածին եկեղեցի	XIX դարի	Հայտնի
7	Արուճ	«Ձորի բերդ» ամրոց	(մ.թ.ա. 3-րդ հզմ.	Ոչ հայտնի
8	Արուճ	«Արուճի մեծ» դամբարանը	մ.թ.ա. 2-րդ հզմ	Հայտնի
9	Բազմաղբյուր	Սբ. Ստեփանոս եկեղեցի	XIX դարում	Ոչ հայտնի
10	Բազմաղբյուր	«Թուխ Մանուկ» մատուռներ	XII-XIII դարերի	Ոչ հայտնի
11	Բյուրական	Բյուրականի աստղադիտարան	1946	Առավել հայտնի
12	Բյուրական	Սբ. Հովհաննես եկեղեցի	10-րդ դար	Հայտնի
13	Կոշ	Սուրբ Ստեփանոս եկեղեցին	VII դ	Հայտնի
14	Աղձք	Աղձքի (Ձորափ) դամարան	IV դ.	Առավել հայտնի
15				
16	Մուղնի	Սուրբ Գևորգ եկեղեցի	XIV դար	Առավել հայտնի
17	Նագրվան	«Լազարնանի» եկեղեցին	(XIX-րդ դ.)	Ոչ հայտնի
18	Ոսկեհատ	Սուրբ Սարգիս ամրոցը	17-19-րդ դարեր)	Ոչ հայտնի
19	Ոսկեհատ	«Ճգնավորի այր» քարայր-կացարան	(12-13-րդ դարեր	Ոչ հայտնի
20	Ոսկեվազ	Սուրբ Հովհաննես եկեղեցի	5-7-րդ դար	Ոչ հայտնի
21	Սաղմոսավան	Սաղմոսավանք	1215 թ	Առավել հայտնի
22	Սաղմոսավան	Սուրբ Գրիգոր Լուսավորչի անապատը	13-14-րդ դդ.	Ոչ հայտնի
23	Սաղմոսավան	Սուրբ Աստվածածի եկեղեցի	1225թ	Ոչ հայտնի
24	Սաղմոսավան	Սուրբ Սիոն եկեղեցի	1215թ	Հայտնի
25	Ուշի	Սուրբ Սարգսի վանական համալիր	5-7-րդ դարեր	Ոչ հայտնի

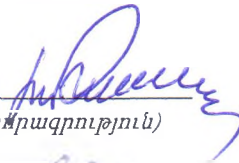
	Ուջան	Կիկլոպյան ամրոց		Ոչ հայտնի
27	Փարպի	Ծիրանավոր եկեղեցին	5-րդ դար	Հայտնի
28	Փարպի	Թարգմանչաց եկեղեցի	7-րդ դար	Հայտնի
29	Փարպի	Սուրբ Գրիգոր եկեղեցի	7-րդ դար	Ոչ հայտնի
30	Օհանավան	Հովհաննավանքի վանական համալիր	4-13-րդ դդ.	Առավել հայտնի
31	Օհանավան	«Վասակամուտ» ամրոց	մ.թ.ա. 2-րդ-1-ին հզմ	Ոչ հայտնի
32	Օհանավան	Սուրբ Աստվածածին (Կարմիր վանքեր)	10-13-րդ դդ	Ոչ հայտնի
33	Օշական	Սուրբ Մեսրոպ Մաշտոց եկեղեցին	443 թ	Առավել հայտնի
31	Օրգով	Կիկլոպյան ամրոց	մ.թ.ա. 2-րդ-1-ին հազարամյակ	Առավել հայտնի
Թալինի տարածաշրջան				
32	Աշնակ	սուրբ Աստվածածին եկեղեցի	5-րդ դար	Քիչ հայտնի
33	Գառնահովիտ	Ս. Գևորգ եկեղեցի	7-րդ դար	Քիչ հայտնի
34	Դաշտադեմ	Քաղենի ամրոց	10-րդ դար	Առավել հայտնի
35	Դաշտադեմ	Սուրբ Քրիստափորի վանք	VII դար	Հայտնի
36	Եղնիկ	Սուրբ Նշան եկեղեցի	1866 թ	Ոչ հայտնի
37	Զարինջա	Սբ. Խաչ (Կարմիր վանք) եկեղեցի	VII դար	Ոչ հայտնի
38	Զովասար	Զորավոր եկեղեցի	XIX դար	Ոչ հայտնի
39	Իրինդ	Սուրբ Գևորգ եկեղեցի	VII դար	Ոչ հայտնի
40	Կարմրաշեն	Սբ. Աստվածածին	1860 թվական	Ոչ հայտնի
41	Կարմրաշեն	Սբ. Հովհաննես	X դար	Ոչ հայտնի
42	Կարմրաշեն	Խանսուլի խաչ սրբատեղի	XI դար	Ոչ հայտնի
43	Կարմրաշեն	Ճգնավորի ձոր ջրաղացների համալիր	XVII-XX դարեր	Հայտնի
44	Մաստարա	Սուրբ Ստեփանոս Նախավկա եկեղեցի	XVII դ	Հայտնի
45	Մաստարա	Սուրբ Հովհաննես եկեղեցի	VI դար	Ոչ հայտնի
46	Թալին	Կաթողիկե	7-րդ դար	Առավել հայտնի
47	Թալին	Սբ Աստվածածին	1866 թ	Հայտնի

Ապարանի տարածաշրջան				
48	Արագած	Սբ. Աստվածածին եկեղեցին	1914 թ	Հայտնի
49	Արագած	«Կենաց ծառ» մատուռ	XVII-XVIII դդ	Հայտնի
50	Արայի	Սուրբ Աստվածածին եկեղեցի	1885 թ	Քիչ հայտնի
51	Արայի	«Թուխ Մանուկ» մատուռ	17-18 դարեր	Քիչ հայտնի
52	Երնջատափ	Սբ. Աստվածածին եկեղեցի	XII-XIII դդ.	Քիչ հայտնի
53	Թթուջուր	Սուրբ Հարություն եկեղեցի	XIX դար	Քիչ հայտնի
54	Թթուջուր	«Կարմիր վանք» մատուռ	XVII դար	Քիչ հայտնի
55	Ծաղկաշեն	Սուրբ Աստվածածին եկեղեցի	XII-XIII դարերի	Քիչ հայտնի
56	Ձորագլուխ	Սուրբ Հովհաննես եկեղեցի	XIX դար	Հայտնի
57	Ձորագլուխ	Բերդի գլուխ» ամրոց	մ.թ.ա. X-VIII-րդ դարեր	Քիչ հայտնի
58	Եղիպատրոշ	Սուրբ Աստվածածին եկեղեցի և գավիթ	IV-V դարեր	Քիչ հայտնի

ՖԻՆԱՆՍԱԿԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐԻ ՕԳՏԱԳՈՐԾՈՒՄ


h/h	Անվանումը	Ֆինանսավորման ծավալը (ՀՀ դրամ)
1	Աշխատանքի վարձատրություն՝ ներառյալ եկամտային հարկեր	<u>1 800 000</u>
2	Այլ ծախսեր, այդ թվում՝	-
	սարքեր և նյութեր	-
	գործուղումներ	-
Ընդամենը՝		<u>1 800 000</u>

Թեմայի ղեկավար՝


(ստորագրություն)

Սարտիրյան Լ. Ս.
(Ս.Ս.Հ.)

ՇՊՀ գլխավոր հաշվապահ՝


(ստորագրություն)

Ռաֆֆի Քալազյան
(Ս.Ս.Հ.)

«21» հունիսի 2023 թ.

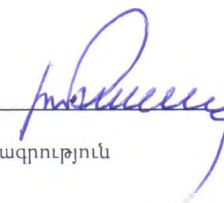
ԹԵՄԱՅԻ ԻՐԱԿԱՆԱՑՄԱՆ ՀԵՏ ԿԱՊՎԱԾ ՓԱՍՏԱՅԻ ԾԱԽՍԵՐԸ ՀԱՍՏԱՏՈՂ
ՓԱՍՏԱԹՂԹԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

1. Աշխատանքի վարձատրության հողվածով 1 800 000 ՀՀ դրամը ներառյալ եկամտային հարկը, ստացվել են թեմայում ընդգրկված աշխատակիցների կողմից ըստ իրենց հաստիքային աշխատավարձերի:

2. Մարքեր և կյութեր՝ 0 դրամ:

3. Գործուղումներ՝ 0 դրամ:

Թեմայի ղեկավար՝


ստորագրություն

«21» հունիսի 2023 թ.